

נד ע"א

[א] גמ' אניסא דיחיד איהו ובריה ובר בריה - גירסת הגאונים והרי"ף.

אור אליהו

ואולי משום כך בש"ס של רבינו היו תיבות אלו של ה' אלהיכם מוהוקות, וכך צריך לומר "אני - זו ברכה"²¹⁹. והיינו שהדרשה היא רק מתיבת "אני"²²⁰ הכתובה לאַחַר תיבת "קדוש", ונמצא לפי גירסא זו שאכן רב יהודה בשם רב דורש את הפס' כסדרו.

[א] בגמ': "אניסא דרביס מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן כו' אמרי אניסא

שבפרשת שמיני (ויקרא יא, מד): "כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְהִתְקַדְּשֶׁתֶם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים, כִּי קְדוֹשׁ אָנִי. וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשְּׂרִיץ הַרְמֵשׁ עַל הָאָרֶץ"²¹⁷. ולפי זה קשה על גירסא זו, שנמצא שדורש רב יהודה בשם רב את הפס' שלא כסדרו, שכן "אני ה' אלהיכם" כתוב בתחילת הפס', וכשדורשו, דורשו רק לבסוף "אני ה' אלהיכם - זו ברכה"²¹⁸.

(תחילת הפתיחה להלכות נטילת ידיים) מבואר שהדרשה היא לא מהפס' הנ"ל שפרשת שמיני, אלא מהפס' שבפרשת קדושים (ויקרא כ, ז): "וְהִתְקַדְּשֶׁתֶם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". וז"ל: "דע, דבברכות נ"ג ב' אסמכיהו אקרא נטילת ידיים לחולין, והתקדשתם - מים ראשונים, והייתם קדושים - מים אחרונים, אני ה' - זו ברכה". ולפי זה באמת נדרש הפס' כסדרו. אלא שלכאורה קשה, שבגמ' הביאו דרשה נוספת "כי קדוש - זה שמן", ודרשה זו אי אפשר לדרוש מהפס' הנ"ל, שכן אין בו תיבות אלו וצ"ע. ג. בתורה אור ציין שהדרשות הראשונות (והתקדשתם - אלו מים ראשונים, והייתם קדושים - אלו מים אחרונים, כי קדוש - זה שמן) הם מהפס' בפרשת שמיני (יא, מד), ואילו הדרשה האחרונה ("אני ה' - זו ברכה") היא מפרשת קדושים (כ, ז). וכן כתב המהרש"א. ועיין בספר מטל השמים (שמיני עמ' רמ) מה שכתב לבאר את הגירסא שלפנינו.

219. וכן כתוב באדרת אליהו (יא, מד), וכן כתוב באמרי נועם והוסיף: "וכן הדעת נוטה, דהכא שייך לאתויי האי קרא דפרשת שמיני, דמיירי שם מענייני אכילה, ולא מקרא דפרשת קדושים דמיירי מענייני צריות". וכן נראה שגרס בחמדת ימים (של מהר"ש שבזי פרשת קדושים).

220. עיין שערי אורה (שער א') שבין "אני" ובין "ברכה" תלויים במידת המלכות. ולפי זה מובנת דרשת הגמ' לגירסא זו: "אני - זו ברכה".

בה"ג (סימן א הלכות ברכות ו עמ' עה), רי"ף (מ ע"ב), רבינו בחיי (ויקרא יא, מד), שו"ת הרשב"א (א, תקז), ספר המנהיג (הלכות סעודה עמ' ריד), שבלי הלקט (סדר ברכות קלא) ועוד.

217. עיין הערה 218. וכן מבואר בזה"ק (ג' רעיא מהימנא רמו ע"א): "הדא הוא דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים, והתקדשתם - אלו מים ראשונים, והייתם קדושים - אלו מים אחרונים, כי קדוש - זה שמן ערב, אני יי' - זו ברכה" (ונראה שיש ט"ס כמה שהשתרבה תיבת "יי" אחרי תיבת "אני", שכן בפס' [ויקרא יא, מד] שבו מופיעים הביטויים "והתקדשתם", "והייתם קדושים" ו"כי קדוש" לא מופיע תיבת "יי" כלל. ואולי הטעות נוצרה ממה שכתוב בפס' שאחריו: "והייתם קדושים, כי קדוש אני יי'"). וכן הוא בסידור רש"י (סז) ושם תיבת "ה'" היא בתוך סוגריים עגולים.

218. ונראה שהמפרשים הרגישו בקושיא זו ונאמרו בזה כמה דרכים: א. בשפתי חכמים כתב, שאכן הדרשה היא מ"אני ה' אלהיכם" שבפס' זה שפרשת שמיני (יא, מד), ומה שנקט "אני ה' אלהיכם - זו ברכה" רק בסוף הדרשה, משום שרצה לנקוט כסדר המעשה: מים ראשונים, מים אחרונים, שמן וברכת המזון. ועיין גם במעדני מלך (ה, ו אות ב) מה שכתב לבאר מדוע לא דרש כסדר הפס'. [ועיין רבינו יונה (מ ע"ב) שכתב: "אני ה' אלהיכם זו ברכה. כלומר זו ברכה שמברכינן על מים ראשונים". ולפי זה כל שכן שהיה צריך לנקוט דרשה זו בהתחלה]. ב. ובפמ"ג

אור אליהו

ונכדו צריכים לברך. והוסיף רבינו שכן היא גירסת הגאונים²²⁴ והרי"ף (מג ע"א)²²⁵. וז"ל הרי"ף: "אמרי אניסא דרביס כולי עלמא צריכי לברוכי, אניסא דיחיד הוא ובריה ובר בריה צריכי לברוכי, וכולי עלמא לא צריכי". ויש אומרים שלפי גירסא זו לאו דוקא בנו ובן בנו, אלא כל יוצאי יריכו צריכים לברך²²⁶: "ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה"²²⁷.

באותו נס". וכן פסק השו"ע: "הרואה מקום שנעשה נס ליחיד, אינו מברך, אבל הוא עצמו מברך שעשה לי נס במקום הזה. וכל יוצאי ירכו גם כן מברכין שעשה נס לאבי במקום הזה". וכתב רבינו בביאורו לשו"ע: "וכל כו' - כגירסת הרי"ף שם הוא ובריה ובר בריה. ופירש הרשב"א דלאו דוקא אלא כל יוצאי ירכו". אמנם הערוך השלחן הסיק שרק בנו ובן בנו יברכו: "ולכן לדינא נלע"ד, דרק בנו ובן בנו חייבים לברך בשם ומלכות ולא שארי הדורות. והטעם נראה לי, משום דאיתא במדרש [בראשית רבה מד, ב] דעד דור רביעי רחמי האב על הבן. ואף דמשמע דגם דור רביעי בכלל, מכל מקום לענין זה דהטעם הוא משום כבוד אביו, דמטעם זה גם יוצאי חלציו הקודמים חייבים בברכה, וכיבוד לכל היותר אינו אלא בבן בנו, כמו שכתב רבינו הרמ"א ביו"ד סי' ר"מ ע"ש [כנלע"ד]". וכן כתב בשו"ת שבות יעקב (א, קעג) בדעת הרי"ף, רמב"ם ורא"ש: "ומהאי טעמא נראה לי דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם הובא בטור אורה חיים סי' (רי"א) [רי"ח] אניסא דיחיד מברך איהו ובריה ובר בריה ותו לא, וכן מבואר בטור חושן משפט סימן ל"ג לענין פסולי קורבה דפסול עד דור ג' ותו לא".

²²⁷. לשון הטור (שם). אמנם לשו"ע מברכים כל יוצאי חלציו "שעשה נס לאבי במקום הזה" כנ"ל הערה ²²⁶.

דרביס כולי עלמא מיחייבי לברוכי, אניסא דיחיד איהו חייב לברוכי". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ולפי גירסא זו על נס שנעשה ליחיד, רק הוא עצמו שנעשה לו הנס צריך לברך²²¹. אמנם רבינו הוסיף בגליון הש"ס שלו את התיבות "ובריה ובר בריה" והיינו שצריך לגרוס: "אניסא דיחיד איהו ובריה ובר בריה חייב²²² לברוכי"²²³. ולפי גירסא זו לא רק הוא עצמו צריך לברך אלא גם בנו

²²¹. לעומת נס שנעשה לרבים, שכל ישראל צריכים לברך.

²²². ולכאורה לגירסא זו צריך לגרוס "מחייבי לברוכי" בלשון רבים. אמנם עיין בהערה ²²⁵ שהבאנו מלשון הרמב"ם שנקט בלשון יחיד: "אותו היחיד ובנו ובן בנו מברך".

²²³. וכן הוא בכת"י פריס 671 וקטע גניזה קמברידג' T-S F 1(1).41.

²²⁴. כן כתב הרא"ש (ט, א): "אניסא דרביס כולי עלמא צריכי לברוכי, אניסא דיחיד הוא ובריה ובר בריה צריכי לברוכי, וכולי עלמא לא צריכי. הכי גריס רב אלפס וכן רב האי גאון", וכן כתב הטור (רי"ח). והריב"ש (שלו) כתב באופן כללי שהיא גירסת הגאונים: "וכפי גרסת הגאונים ז"ל, איהו חייב לברוכי ובריה ובר בריה".

²²⁵. וכן גרסו הרשב"א והאגור (ברכת הפירות שיא), וכן מבואר שגרס הרמב"ם (ברכות י, ט): "אבל מקום שנעשה בו נס ליחיד, אותו היחיד ובנו ובן בנו מברך: ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה או שעשה נס לאבותי במקום הזה". וכתב הכסף משנה: "אניסא דיחיד הוא ובריה ובר בריה צריכי לברוכי וכולי עלמא לא צריכי לברוכי, כך גריס הרי"ף, והיא גירסת רבינו". וכן פסק השו"ע.

²²⁶. כן כתב הרשב"א מסברא: "ומסתברא דלאו דוקא בריה ובר בריה ותו לא, אלא כל יוצאי ירכו ואין להם הפסק, מפני שכולן כשותפין

ע"ב

[א] גמ' חסדים טובים - רשום קו על מלות הללו. לחייבים טובות שגמלני כל טוב, רי"ף ורא"ש.

נה ע"ב

[א] גמ' דעני צבורא אמן ואי כו' - וכן הוא בטוש"ע, אבל גירסת רי"ף ורא"ש וכי מהדרי כהני אפייהו לימא הכי כו'.

אור אליהו

וחלומותי שלך כו' ומסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן. ואי לא, לימא הכי: אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום, ושמן שלום, יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ולפי גירסא זו כוונת הגמ' לומר, שצריך לסיים את התפילה של הטבת החלום יחד עם הכהנים, כדי שעל ידי כך אמירת האמן של הציבור על ברכת הכהנים, תהיה גם על תפילתו. והוסיפה הגמ' שאם כשגמר תפילתו עדיין לא סיימו הכהנים את ברכתם, יאמר תפילה נוספת²³¹, כדי שעל ידי תפילה זו יסיים יחד עם הכהנים, ויענו הציבור אמן גם על תפילתו²³². וכן הוא הגירסא בטור (קל): "ויכוין דלסיים בהדי

[א] בגמ': "מאי מברך, אמר רב יהודה, ברוך גומל חסדים טובים". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'²²⁸. אמנם בש"ס של רבינו היה רשום קו על מלות הללו של "חסדים טובים". כלומר, שלדעת רבינו יש למוחקם. והוסיף רבינו בגליון הש"ס שלו את התיבות "לחייבים טובות שגמלני כל טוב". והיינו, שצריך לגרוס בגמ': "מאי מברך, אמר רב יהודה, ברוך גומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב"²²⁹. והוסיף עוד רבינו שכן היא גירסת הרי"ף (מג ע"א) ורא"ש (ט, ג)²³⁰.

[א] בגמ': "האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא, ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי דייהו ולימא הכי: רבונו של עולם אני שלך,

טובות שגמלני כל טוב, והשומעים אומרים: מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה". וכתב רבינו בכיאוורו לשו"ע: "ומה כו' - כגירסת הרי"ף ושאר פוסקים, אלא שגירסת הרי"ף גומל אבל גירסת הרמב"ם הגומל". ואולי מטעם זה כתב רבינו כאן "רי"ף ורא"ש" ולא ציין גם את הרמב"ם. והראב"י (א מסכת ברכות סימן קמו) שילב את שתי הגירסאות: "מאי מברך, אמר רב יהודה אמר רב, ברוך גומל חסדים טובים לחייבים, שגמלני כל טוב". וכעין זה באגודה (מסכת ברכות ט, קצו): "אמר רב יהודה גומל חסדים טובים לחייבים".

231. "אדיר במרום" כו'

232. וזה כוונת הגמ' שאמרה "ואי לא". וכך פירש

228. וכן גרסו: הרוקח (שמג) והאלשיך (ויקרא ז). ועיין להלן הערה 230 שהראב"י והאגודה שילבו את שתי הגירסאות.

229. וכן גרסו: בה"ג (סימן א ברכות פרק ט עמ' פח), אשכול (ברכת הודאה לא ע"ב), ספר הפרדס (שער הראיה ד"ה הודאות), רמב"ם (ברכות י, ח), טור (ריט) ועוד. ועיין בהערה הבאה מה טעם לא נקט רבינו גם את הרמב"ם. וכן הוא בדפוס פארה, כת"י פריס 671 וקטע גניזה קמברידג' T-S F 1(1).41.

230. וכתב הב"י (שם): "כך היא גירסת הרי"ף, והרמב"ם, והרא"ש, אף על פי שהנוסחא בגמרא בספרים שלנו היא ברוך גומל חסדים טובים, גירסת הני רבוותא עיקר". וכן פסק הב"י בשלחנו הטהור (שם, ב): "מה מברך: בא"י, הגומל לחייבים